

Analyzing Moral, Didactic and Educative Contents of Lakish Proverbs *

Farshad Eskandari Sharafi¹

Abstract

1. Introduction

Common culture is a part of society's culture that is taught and transmitted to others orally. Common culture has many manifestations, including parables. This type of common culture is said to be a speech that is short, simple, clear, and often accompanied by a song, admonition, and literary subtleties, and because of these features, it has found universal application. In terms of originality, parables are among the oldest types of common culture. They have an ancient history of several thousand years. In parables, there are unsaid and unknown points about various aspects of people's lives in the past, which are not found in other sources. For this reason, a parable is an authentic and reliable text for knowing the different aspects of the life of a tribe or a nation in previous periods. One of the aspects of human life that can be understood through parables is moral, didactic and educational issues. Because having moral, didactic and educational content is one of the main and important elements of parables. It constitutes the philosophy of creation and the reason for the longevity

---

* Article history:

Received 24 October 2022

Received in revised form 26 October 2023

Journal of Iranian Studies, 22(44), 2023

Accepted 18 December 2023

Published online: 22 December 2023

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

1. PhD Student of Persian Language and Literature, Persian Language and Literature Department, Faculty of Literature and Human Sciences, University of Isfahan, Isfahan, Iran. Email: f.eskandarisharafi@ltr.ui.ac.ir

and survival of many parables. Therefore, digging into the content of parables of a nation is an effective measure to know the quality and quantity of the moral, didactic and educational teachings of that nation. This research is dedicated to such work. For this purpose, in it, the parables of the Lak people are studied, analyzed in terms of having moral, didactic and educational concepts and issues. It should be mentioned that the Lak tribe is one of the aboriginal tribes of Iranian. They have a rich and unique common culture and their parables are numerous and comprehensive.

2. Methodology

This study has a descriptive-analytical method and its materials and data have been collected using both field and library methods. In the field mode, the data includes 600 examples of the Laki language. These parables have been collected in the geographical area of the city of Delfan and in a ten-year period, between 2009-2019. Delfan, where all its residents speak Laki, is located in the northwest of the Lorestan province. This city is also adjacent to the provinces of Kermanshah, Hamadan and Ilam. In addition to these 600 parables, to increase the statistical population and the research sample, which increases the validity of the study, the documents and library resources available in the field of Laki parables have also been used. In this regard, 4 books have been identified and used. These books are: 1. *Laki Popular Literature* (2011), written by Omid Ali Najafzadeh Ghobadi, which contains 321 Laki parables. 2. *Laki Grammar, Parables and Glossary* (2004), authored by Kamin Alipour Khorramabadi, which contains 346 Laki parables. 3. *Laki's Parables and Ironies* (2012), written by Abbas Asadi Gohargosh and Sultan Ali Qadri, which contains 1981 Laki's parables and ironies. and 4. *Parables and Verses of Laki's Celebrations and Mourning Ceremonies* (1388), authored by Alimardan Askari Alam, which contains 709 Laki's parables. In the text of the article, 27 parables with Farsi transliteration and translation are mentioned as proofs of subjects and concepts for the nine divisions of moral, didactic and educational concepts of Laki's parables. For consistency and coordination in the pronunciation of these parables, all 27 cases are adjusted according to the common pronunciation in

the central part of Delfan. For this purpose, some changes have been made in the pronunciation and translation of the parables selected from the four mentioned books.

3. Discussion

The criteria of ethics, didactics and education have a significant expression in Laki parables and it should be considered as one of the main components of parables in this language. In fact, the Lak people, fully aware of the educational capacity of this type of popular literature, have aimed to provide the audience with many moral, didactic and educational teachings in the form of parables, in an indirect and pleasant way. Teachings that are related to different aspects of life and the application of each of them improves the quality of a corner of a person's life.

In this essay, in order to examine and analyze more precisely and better the concepts and ethical, didactic and educational topics of Laki parables, we have categorized them by topic. The categories resulting from this division are 9 items: 1. livelihood, 2. socializing, 3. planning and organizing affairs, 4. marriage, 5. divine beliefs, 6. business and partnership, 7. educational issues, 8. moral virtues and 9. moral vices.

Under the category of livelihood, three important issues have been mentioned: 1. Trying to earn a living, 2. Contentment and foresight, and 3. Halal eating. The effort of parables related to this category is to encourage the audience to do things that increase the quality of their livelihood. The second category is parables that explain and teach the do's and don'ts related to socializing, one of the most important and sensitive parts of human life. According to the instructional content of the parables of this category, it is necessary for a person to establish appropriate social interactions with others: 1. avoid too much gentleness, 2. not show off, and 3. avoid traveling too much. The third category of moral, didactic and educational parables in the Laki language are those that are built around how to do things better. In such parables, human beings are advised to: 1. Avoid haste, 2. Practice, and 3. Prioritize. These three recommendations are an effective instruction that, following them, will lead to a better

arrangement of things. The important and fateful issue of marriage has not been left out of the eyes of the proverbialists of Laki. The fourth category of moral, didactic and educational concepts and issues is dedicated to this serious matter. In this context, a number of parables have been identified and analyzed. The most important of these parables are 3 cases, each of which presents a special and key teaching about marriage to the audience. These three teachings include: 1. The importance of marriage, 2. Preserving dignity and sobriety before marriage, and 3. Being aware of the girl's family praising her child. Part of the moral, didactic and educational parables of the Laki language are derived from the divine beliefs of the Laki people. In these parables, clear signs of the religious foundations of this people can be seen. The main of these foundations is the belief in: 1. the supremacy of God's power, 2. divine providence, and 3. divine punishment and retribution. Another area where parables from Laki's language have given useful teachings about is economic activities and interactions, which are considered to be one of the pillars of human life and an integral part of it. In the meantime, what guarantees one's success in this field is: 1. Fairness in partnership, 2. Preferring cash over credit in transactions, and 3. Vigilance against the owner's praise of his goods. Some examples of Laki's language have an escape from the complex and sensitive process of education, especially child education. The most important of these are, 1. the need for children to interact with their own kind, 2. the need for parents to love their children, and 3. the need for adults to be sensitive to their own behavior. which have been considered for the correct education of people. Paying attention to ethics and promoting it is an important and wide-ranging category in Laki parables. In this sense, there are many parables that have advised the audience to acquire virtues and avoid moral vices. Among the main moral virtues praised in Laki's parables are: 1. Good-naturedness, 2. Humility, and 3. Honesty. The main moral vices, which are avoided by numerous parables from Laki language, include: 1. Miserliness, 2. Lying, and 3. Greed.

4. Conclusion

After conducting this study, it was found that moral, didactic and educational concepts have a high frequency in Laki parables. In such a way that in the content of most parables, an important and practical topic is found in relation to ethics, didactics and education. Based on this, the connection and integration with ethics, didactics and education should be considered as one of the main content indicators in the parables of the Lak people. It is an indicator that has undoubtedly played an effective role in the formation, promotion and permanence of many parables from the Laki language. The range of thematic diversity of moral, didactic and educational concepts of Laki language parables is very wide and includes nine different areas of human life. These areas include: 1. livelihood, 2. socializing, 3. planning and organizing affairs, 4. marriage, 5. divine beliefs, 6. business and partnership, 7. educational issues, 8. moral virtues, and 9. moral vices. Is.

Keywords: Common Culture, Lakish Proverbs, Morality, Doctrine, Nurture.

How to cite: Eskandari Sharafi, F. (2023). Analyzing Moral, Didactic and Educative Contents of Lakish Proverbs. *Journal of Iranian Studies*, 22(44), 59-79. <http://doi.org/10.22103/JIS.2024.20441.2408>

تحلیل مفاهیم اخلاقی، تعلیمی و تربیتی مثل‌های زبان لکی*

(علمی-پژوهشی)

فرشاد اسکندری شرفی^۱

چکیده

فرهنگ عامه برخاسته از متن و ژرفای زندگی مردم و سرشار از مطالب ناگفته و نکات کلیدی پیرامون حیات اقوام و ملت‌ها در دوره‌های مختلف است. مثل‌ها از مبانی فرهنگ عامه اقوام و ملت‌هاست و دارای خصوصیات متعدد می‌باشد. ارائه و آموزش مفاهیم و موضوعات اخلاقی، تعلیمی و تربیتی مرتبط با زندگی افراد در راستای بهسازی آن، از اساسی‌ترین ویژگی‌های مثل‌ها محسوب می‌شود. پژوهش حاضر که شیوه‌ای توصیفی-تحلیلی دارد، با تکیه بر همین ویژگی‌های امثال و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و داده‌های میدانی انجام شده است. به همین منظور، در آن، مثل‌های مردم لک، از مردمان اصالت‌دار ایرانی، از نظر برخورداری از مفاهیم اخلاقی، تعلیمی و تربیتی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش نشانگر نمود فراوان مفاهیم اخلاقی، تعلیمی و تربیتی در محتوای مثل‌های لکی است و بر اهمیت آن‌ها در نزد مردم لک تأکید دارد؛ نیز گواهی بر توجه بسیار این قوم ایرانی به نقش و کارکرد آموزندگی مثل‌ها و بهره‌گیری حداکثری از آن می‌باشد. مفاهیم و موضوعات اخلاقی، تعلیمی و تربیتی موجود در مثل‌های لکی، گسترده و دربردارنده بخش‌های گوناگون زندگی همچون «معاش»، «معاشرت»، «تدبیر و

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۸/۰۲ تاریخ ویرایش نهایی مقاله: ۱۴۰۲/۰۸/۰۴ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۲/۰۹/۲۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۰/۰۱

DOI: 10.22103/JIS.2024.20441.2408

مجله مطالعات ایرانی، سال ۲۲، شماره ۴۴، پاییز و زمستان ۱۴۰۲، صص ۷۹-۵۹

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی

حق مؤلف © نویسندگان

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. رایانامه:

f.eskandarisharafi@ltr.ui.ac.ir

ساماندهی امور»، «ازدواج»، «اعتقادات الهی»، «تجارت و شراکت»، «مسایل تربیتی»، «فضیلت‌های اخلاقی» و «رذیلت‌های اخلاقی» است.

واژه‌های کلیدی: فرهنگ عامه، مثل‌های زبان لکی، اخلاق، تعلیم، تربیت.

۱. مقدمه

لک‌ها همانند دیگر اقوام ایرانی، مردمانی ریشه‌دار و بااصالت هستند. آن‌ها غالباً در استان لرستان و در شهرستان‌های دلفان، سلسله، کوه‌دشت، خرم‌آباد، بروجرد و توابع آن به سر می‌برند (نک: عالی‌پور، ۱۳۸۴: ۱۷). علاوه بر لرستان، در چند استان همجوار آن، کرمانشاه، ایلام، همدان و خوزستان، لک‌های بسیاری سکونت دارند که با همدیگر اشتراک زبانی و پیوستگی فرهنگی دارند. در استان کرمانشاه، مردمان لک بیشتر در شهرستان‌های کرمانشاه، هرسین، بیستون، صحنه، کنگاور و... زندگی می‌کنند (نک: رضایی نورآبادی، ۱۳۹۸: ۴۹). در استان ایلام نیز سکونت‌گاه قوم لک شهرستان‌های آبدانان، شیروان و چرداول، ایوان، دره‌شهر، ارکواز ملکشاهی، بدره و دهلران است (نک: غلامی، ۱۳۹۵: ج ۱، ۵). حاشیه جنوبی استان همدان، یعنی قسمتهایی از شهرستان نهاوند که با شهرستان دلفان هم‌مرز می‌باشد، به‌خصوص دهستان خزل و سکنه اغلب روستاهای دامنه شمالی کوه گرین را هم باید جزو حوزه جغرافیایی قوم لک دانست. لک‌های استان خوزستان هم بیش‌تر در اراضی بین کرخه و رود بالا، در سمت جنوب به طرف جاده دهلران به سر می‌برند (نک: رضایی نورآبادی، ۱۳۹۸: ۴۹). علاوه بر لک‌هایی که در پنج استان یاد شده در غرب و جنوب غرب ایران ساکن می‌باشند و جمعیت غالب لک‌زبانان را تشکیل می‌دهند، گروه‌های لک‌زبان دیگری به‌صورت جزایر منفرد، در استان‌های فارس، کرمان، مازندران، خراسان رضوی، قزوین و... ساکن هستند که این افراد، در گذشته، بر اثر مهاجرت و یا تبعیدهای اجباری حکومت‌های پیشین، راهی و ساکن این مناطق شده‌اند (نک: غلامی، ۱۳۹۵: ج ۱، ۵؛ شهبواری، ۱۳۹۴: ۵-۶؛ عالی‌پور، ۱۳۸۴: ۱۷).

زبان قوم لک، لکی است که قدمت بسیار دارد و با زبان‌های کهن ایرانی پیوند نزدیک و تنگاتنگ دارد (نک: عالی‌پور، ۱۳۹۴: ۳۴؛ ایزدپناه، ۱۳۹۱: ۲۱). این زبان به سبب

همجواری با زبان‌های لری و کردی، با این دو زبان نیز تشابه و اشتراک بالایی دارد؛ آن‌گونه که سبب شده عده‌ای از پژوهشگران براساس همین تشابهات و اشتراکات، لکی را زیرمجموعه‌ای از زبان کردی یا لری بدانند. با این حال، براساس تازه‌ترین پژوهش رده‌شناسی زبان‌های ایرانی، لکی زبانی مستقل است که در گروه غربی شمالی زبان‌های ایرانی جای می‌گیرد (نک: دبیرمقدم، ۱۳۹۲: ج ۲، ۸۶۲ و ۸۹۶).

۱-۱. بیان مسأله

مثل گفته‌ای است ایجاز‌آمیز، اندرزگونه، روشن، روان و رایج که مولود علم و تجربه‌های عامه می‌باشد. مثل از شالوده‌های ادب شفاهی است و شاید پُرکاربردترین نوع آن باشد که در محاورات و مناظرات روزمره افراد طبقات مختلف جامعه، پیرامون موضوعات و مسایل گوناگون، به کار می‌رود. پیوند و قرابتی که محتوا و مفهوم هر مثل با اخلاق، تعلیم و تربیت دارد، عامل مهمی در جاذبه و گیرایی آن مثل و میزان پذیرش و کاربردش از سوی مردم است؛ زیرا معیارها و هنجارهای اخلاقی، آموزه‌های تعلیمی و نکات تربیتی گوناگونی که در درون‌مایه مثل‌ها موجود است و ریشه در تجربیات پیشینیان دارد، آن‌ها را به الگوهای اخلاقی، تعلیمی و تربیتی مناسبی مبدل می‌سازد تا افراد هر قوم و ملت با استناد به آن‌ها و الگوپذیری از چنین مثل‌هایی، بر کیفیت زندگی فردی و اجتماعی خود بیفزایند.

زبان لکی که از زبان‌های عقبه‌دار و زنده ایرانی است، ادب شفاهی غنی و مثل‌های فراوان دارد که هنوز هم بسیاری از آن‌ها رایج و زینت‌بخش کلام و سخن مردم لک‌زبان است. بی‌شک غالب این مثل‌ها که به‌عنوان فزونی‌بخش قوه منطق و استدلال عامه مردم و فصل‌الخطاب گفت‌وگوها و بحث‌ها و مشاجرات از آن‌ها استفاده می‌شود، از چاشنی اخلاق، تعلیم و تربیت مایه‌ور است که این مسئله می‌تواند دلالت بر اهمیت این مقوله‌ها در زندگی قوم لک داشته باشد. پژوهش حاضر تحلیل مفاهیم اخلاقی، تعلیمی و تربیتی

مثل‌های زبان لکی را در دستور کار دارد، تا بدین طریق، ضمن نشان دادن نقش اخلاق، تعلیم و تربیت در مثل‌های لکی، میزان توجه و گرایش مردمان لک‌زبان به حوزه‌های مهم اخلاق، تعلیم و تربیت را مشخص نماید.

۲-۱. روش و پرسش‌های پژوهش

جامعه آماری این پژوهش ۶۰۰ مثل گردآوری شده در سطح شهرستان دلفان استان لرستان، و نیز مثل‌های لکی موجود در ۴ کتاب «دبیات عامه لکی» (۱۳۹۱) امیدعلی نجف‌زاده قبادی (شامل ۳۲۱ مثل لکی)، «دستور زبان لکی، ضرب‌المثل‌ها و واژه‌نامه» (۱۳۸۴) کامین عالی‌پور خرم‌آبادی (شامل ۳۴۶ مثل لکی)، «زبانزدها و کنایه‌های لکی» (۱۳۹۲) عباس اسدی گوهرگوش و سلطان‌علی قادری (شامل ۱۹۸۱ مثل و کنایه لکی)، و «ضرب‌المثل‌ها و تک‌بیت‌های سور و سوگ زبان لکی» (۱۳۸۸) علیمردان عسکری‌عالم (شامل ۷۰۹ مثل لکی) است. بنابراین، طریقه جمع‌آوری داده‌های پژوهش، تلفیقی است؛ بدین معنا که بخشی از آن به صورت میدانی، و بخشی دیگر با مراجعه به منابع و اسناد کتابخانه‌ای، تهیه شده است. ابزار گردآوری داده‌ها هم، یادداشت‌برداری می‌باشد. تمامی مثل‌های ارائه شده در متن این جستار، براساس تلفظ رایج در بخش مرکزی شهرستان دلفان تنظیم گردیده و در ذیل هر کدام از مثل‌ها، آوانویسی و برگردان فارسی آن نیز، ذکر شده است. از این رو، برای هماهنگی بیشتر جستار، در تلفظ و برگردان برخی از مثل‌های انتخاب شده از چهار کتاب مذکور، تغییرات مختصری ایجاد شده است. مهم‌ترین پرسش‌هایی که پژوهش حاضر با رویکردی توصیفی-تحلیلی و با تکیه بر تحلیل محتوا، درصدد پاسخگویی بدان‌هاست، عبارتند از: ۱- کاربرد مفاهیم اخلاقی، تعلیمی و تربیتی در محتوای مثل‌های لکی، به چه میزان است؟ ۲- در محتوای مثل‌های لکی چه مفاهیم اخلاقی، تعلیمی و تربیتی‌ای به کار رفته است؟ ۳- کاربرد مفاهیم اخلاقی، تعلیمی و تربیتی در محتوای مثل‌های لکی بیانگر چیست؟

۳-۱. پیشینه پژوهش

فرهنگ و ادبیات عامه قوم لک قابلیت پژوهشی بالایی دارد؛ اما تا کنون پژوهش‌های اندکی در آن صورت گرفته است. در مهم‌ترین این پژوهش‌ها: خان‌محمدی و دولتی سیاب (۱۳۹۵)؛ جایگاه پوشش سنتی لک‌زبانان لرستان در تک‌بیتی‌های آنان را مورد پژوهش قرار داده‌اند. خان‌محمدی و دولتی سیاب (۱۳۹۷)؛ موقعیت اجتماعی-اقتصادی مردان در «مویه» لکی را بررسی کرده‌اند. ارشد و همکاران (۱۳۹۸)؛ به تحلیل زیبایی‌شناختی چل‌سروهای لکی در دو بخش روساخت «آواها، واژگان، موسیقی و صورخیال» و ژرف‌ساخت «عاطفه، اندیشه و معنی» دست زده‌اند. اسکندری شرفی و صادقی درویشی (۱۴۰۰) به تحلیل تطبیقی ساختاری، مفهومی و کاربردی مثل‌های زبان لکی و فارسی پرداخته‌اند. هنوز هیچ پژوهشی مثل‌های زبان لکی را از منظر مفاهیم اخلاقی، تعلیمی و تربیتی، بررسی نکرده است.

۲. بحث و بررسی

مطالعه محتوای مثل‌های زبان لکی نشان می‌دهد که درون‌مایه بسیاری از آن‌ها عجین با اخلاق، تعلیم و تربیت است. در این جستار ۲۷ مورد از مثل‌های اخلاقی، تعلیمی و تربیتی زبان لکی انتخاب و پس از بخش‌بندی آن‌ها در ذیل ۹ عنوان کلی‌تر «معاش»، «معاشرت»، «تدبیر و ساماندهی امور»، «ازدواج»، «اعتقادات الهی»، «تجارت و شراکت»، «مسایل تربیتی»، «فضیلت‌های اخلاقی» و «رذیلت‌های اخلاقی»، به تحلیل محتوای هر یک پرداخته شده است.

۲-۱. معاش

۲-۱-۱. تلاش برای تحصیل روزی

رسق پیاها سر پاوا. // resq pēyā hā sar pāwā. // برگردان: رزقِ مرد در [حالت] سرِ پاست. // بررسی: درون‌مایه اندرزی این مثل انسان را از سستی و تنبلی نهی و او را به

تحرك و تلاش در راه كسب روزی سفارش می كند؛ زیرا براساس این مثل، كسب روزی و درآمد و بهبود وضعیت معیشت زندگی در گرو تلاش و پویایی انسان است.

۲-۱-۲. قناعت و دوراندیشی

روین اَ خَلْوَارِ بَكِهْ جَا، اَ كَمِچَهْ بَارِ اِر. (نجف زاده قبادی، ۱۳۹۱: ۱۳۸). // rün a
 //xalwār bekē ja, a kamča bar ēr! برگردان: روغن [حیوانی] را به خروار ذخیره کن، [و] با قاشق از آن بردار [و استفاده کن]. // بررسی: انسان برای موفقیت در معاش و بُعد مادی زندگی، نیازمند رعایت پاره‌ای از اصول و آموزه‌های اخلاقی است که قناعت و دوراندیشی از زمره آن‌هاست. قناعت، اكتفا نمودن به ضروریات زندگی و پرهیز از زیاده‌طلبی، با نگاهی آینده‌نگرانه و دوراندیشانه است و از فواید آن، محتاج نبودن به كسان و مبراً ماندن از ذلت و خواری احتیاج است (نك: صرفی پور، ۱۳۹۰: ۱۷۱-۱۷۲). انوشیروان عادل، در فواید قناعت می گوید: «اگر خواهی که بی گنج توانگر باشی، بسنده کار باش» (عنصرالمعالی، ۱۳۹۰: ۵۲). محتوای مثل لکی نیز مشوق مخاطب به قناعت و رزوی و دوراندیشی در استفاده از مایحتاج و امکانات زندگی است (نك: نجف زاده قبادی، ۱۳۹۱: ۱۳۸).

۲-۱-۳. حلال خواری

نون حلال باریکه ماو، نموری. // non helāl bārīka māw, nemōrē. // برگردان: نان حلال باریک می شود، [اما] پاره نمی شود. // بررسی: موضوع اخلاقی مثل، سفارش به كسب درآمد و روزی از طریق مشروع و حلال است. درآمد و رزقی که اگر چه ممکن است گاهی کم شود، اما برخلاف روزی حرام، هیچ گاه قطع نمی شود و دائمی است.

۲-۲. معاشرت

۲-۲-۱. پرهیز از نرم‌خویی زیاد

داری که نرم بو، کرمه مَرتی. //dārē ke narm bū, kerma mæretē.

برگردان: درختی که نرم باشد، کرم آن را می‌خورد. // بررسی: شخصی که در اجتماع و در تعامل با دیگران بیش از اندازه نرم‌خو باشد، به سبب این خصلت رفتاری، مورد سوء استفاده دیگران قرار خواهد گرفت و عملاً فردی مطیع و برده‌وار بار خواهد آمد. شایسته آن است که انسان از افراط در نرم‌رفتاری اجتناب نماید.

۲-۲-۲. پرهیز از ظاهربینی

اِ آو مَن بترس، اِ آو تار نترس. //ä āw man beters, ä āw tār naters!

برگردان: از آب مانده بترس، از آب تند و جاری نترس. // بررسی: پیام تعلیمی مثل مخاطب را از ظاهرنگری صرف در شناخت افراد و یا مسایل و امور گوناگون بر حذر می‌دارد و به نحوی غیرمستقیم از او می‌خواهد در جنبه‌های ناپیدا و باطنی نیز تأمل و ژرف‌اندیشی نماید تا دچار اشتباه نشود.

۲-۲-۳. پرهیز از رفت‌وآمد زیاد

آخه بوری بچو، تا قوربت نچو. //axa būrē bečō, tā qwerbet načū!

برگردان: آنقدر بیا و برو، تا منزلت [از بین] نرود. // بررسی: لازم است در مسئله رفت‌وآمد به خانه دیگران و یا هر جای دیگر، از زیاده‌روی که نتیجه‌اش تنزل شأن آدمی است، خودداری شود.

۲-۳. تدبیر و ساماندهی امور

۲-۳-۱. پرهیز از شتابزدگی در انجام امور

کورمی آرا هته دی هر ایسکه، نومم نیبائر «وریسکه». //kweřmē arā hata dī

برگردان: همین الآن پسری برایم به دنیا آمد، [و] نامش را «جرقه» گذاشتم. // بررسی: این مثل طنزآمیز لکی در جواب کسی گفته می‌شود که سعی دارد دیگران را مجاب به انجام سریع و شتابزده کاری کند که در حالت

عادی و طبیعی مستلزم وقت زیادی است. در واقع، مثل تعجیل و شتابزدگی در کارها را به سبب این که بر کیفیت انجام آن‌ها تأثیر منفی می‌گذارد، ناروا می‌داند.

۲-۳-۲. تمرین و ممارست برای موفقیت در کارها

سووار تا نکووی، سوواری آنمگری. // *sūwār tā nakōwē, sūwārī ānemagerē*.
برگردان: سووار [کار] تا نیفتد، سووار [کار] یاد نمی‌گیرد. // بررسی: تمرین، ممارست و ناامید نشدن از شکست، رمز موفقیت در کارها و راز رسیدن به اهداف است که در این مثل نیز، در قالب آموزه‌ای ارزشمند و کاربردی مطرح شده است.

۲-۳-۳. اولویت‌بندی در انجام کارها

پادار بگر، بی پا هار جا (عالی‌پور، ۱۳۸۴: ۱۹۱). // *pādār beger! bēpā hār jā*.
برگردان: پادار را بگیر، بی پا پابرجاست. // بررسی: برای مدیریت بهتر امور و موفقیت بیشتر در آن‌ها، در نظر داشتن و عمل به اصل اولویت‌بندی لازم است. بدین معنا که انسان از میان امور دوگانه و چندگانه‌ای که باید انجام دهد، نخست به کاری که ضروری‌تر و فرصتش محدودتر است، پردازد و سپس، امور کم‌اهمیت‌تر را انجام دهد (نک: همان، ۱۹۱).

۲-۴. ازدواج

۲-۴-۱. اهمیت ازدواج

زَن و مَرَدی، دِ بِنَه بَرَدی. (اسدی گوهرگوش و قادری، ۱۳۹۲: ج ۱، ۲۱۶). // *zan ō mardē, de benē bardē*.
برگردان: زن و مردی، در بُن صخره‌ای. // بررسی: مثل پندی پُرارزش پیرامون موضوع ازدواج و اهمیت و ضرورت آن دارد؛ آن‌گونه که عمل به این سنت حسنه را با کمترین امکانات و تحت سخت‌ترین شرایط هم به مخاطب توصیه می‌کند (نک: همان، ۲۱۶).

۲-۴-۲. حفظ وقار و متانت پیش از ازدواج

بِنِش سَنگین سَنگین، بَخَنَه مَكُووی آر رَنگین رَنگین. // *beniš saŋīnsaŋīn, baxta maköwē ar raŋīnraŋīn!* برگردان: بِنِشِن سَنگین سَنگین، بَخَت می‌شود رَنگین رَنگین. // بررسی: ازدواج در فرهنگ قوم لک مسئله‌ای مهم است و جنبه‌های گوناگون آن در فرهنگ عامه این قوم انعکاس چشمگیری دارد. در ادبیات شفاهی لک‌زبانان، مثل‌هایی یافت می‌شود که نکات تعلیمی و اخلاقی ارزشمندی پیرامون امر مهم ازدواج در آن‌ها آمده است. مثل فوق‌الذکر از جمله آن‌هاست که با اندرزی کاربرد از انسان می‌خواهد در هنگام ازدواج تعجیل و رفتارهای سبک‌سرانه که منجر به تنزل منزلت فرد در نزد دیگران و انتخاب‌های نادرست می‌شود، روا ندارد؛ بلکه با رعایت متانت و وقار در رفتار، ضمن حفظ شأن خود، در انتخاب همسر و ازدواج نیز موفق خواهد شد.

۳-۴-۲. هوشیاری در برابر تمجید خانواده دختر از فرزند خود

دَتی که دا تعریف کتی، مه هالو بازتتی. // *detē kē dā tærīf kētē, mē hālū bāzttē.* برگردان: دختری را که مادر [ش] تعریفش را کند، باید دایی [ش] او را بگیرد. // بررسی: مخاطب مثل پسر جوان و دم‌بختی است که قصد تزویج دارد. توصیه مثل به چنین شخصی این است که در انتخاب همسر ملاک را بر تعریف و تمجید مادر یا دیگر اعضای خانواده دختر مورد نظر قرار ندهد، بلکه از راه‌های دیگری نیز به تحقیق و کسب شناخت کافی درباره او پردازد.

۵-۲. اعتقادات الهی

۱-۵-۲. باور به برتری قدرت خداوند

چَل پیر و پَخَمبَر وَر دِلکی اِخودا نِمگرن. // *čēl pīr ō pēxambar var delakē ǝ xwedā nemageren.* برگردان: چهل پیر و پیغمبر نمی‌توانند جلوی تکان و ضربه‌ای از خدا را بگیرند. // بررسی: این مثل از جمله امثال اعتقادی قوم لک و دارای معنایی صریح و

روشن است؛ بدین قرار که قدرت خداوند از همه قدرت‌ها بالاتر و برتر می‌باشد و توسل به او اخلاقی‌تر و عاقلانه‌تر است.

۲-۵-۲. باور به مشیت الهی

تا خودا نیتی، ولگی اِ قِه دار اِرا نِمکُوی. // tā xwedā nētē, valgē ē qē dār
 برگردان: //erā nemakōwē. تا خدا نخواهد، برگگی از روی درخت نمی‌افتد. // بررسی:
 مثل، متضمن موضوع معرفتی باور و ایمان به اراده و خواست خداست که موجب می‌شود انسان تمام امور خرد و کلان هستی را بسته به قدرت و مشیت او بداند؛ به گونه‌ای که حتی پایین افتادن برگگی از درخت را بی‌اذن و اجازه خدا نمی‌پندارد.

۲-۵-۳. باور به مجازات و بازخواست الهی

خودا دیرگیر و شیرگیر. // xwedā dēr ger ō šēr ger. برگردان: خدا دیرگیر است و شیرگیر. // بررسی: خطاب اندازی مثل، بیشتر با افرادی است که به کارهای ناصواب می‌پردازند؛ بی‌آن‌که از عواقب آن که خشم و مجازات الهی را در پی دارد، بیمی داشته باشند. در حقیقت، مثل به این دسته از افراد هشدار می‌دهد که کیفر الهی حتمی است و نتیجه اعمال ناپسند خود را، اگر چه دیر هم، خواهند دید، بنابراین، بهتر آن است که هر چه زودتر از کردار زشت خود دست بردارند.

۲-۶. تجارت و شراکت

۲-۶-۱. انصاف در شراکت

نونی که بییه دو کوتا، مه موزون بو. // nonē kē bīya dwe kwetā, mē
 برگردان: //mūzon bū! نانی که به دو نصف تقسیم شد، باید [نصفه‌هایش] دقیقاً مثل هم باشد. // بررسی: آن‌چه که از مفهوم مثل برداشت می‌شود، رعایت اصل انسانی و اخلاقی

«انصاف» در تعامل و شراکت با دیگران است که مایه اعتبار انسان و نیز پایداری شراکت می‌گردد.

۲-۶-۲. ترجیح نقد بر نسیه در معامله

هَشْت دِرِ مِشْت خَوْتَه، نَه دَه دَرِ صَحْرَا. // hašt der mešt xūa, na da dar //særā. برگردان: هشت در مُشت خوب است، نه ده در صحرا. // بررسی: معادل مفهومی و کاربردی این مثل در زبان فارسی مثل معروف «سرکه نقد به از حلوای نسیه» (دهخدا، ۱۳۶۳: ج ۲، ۹۶۷) است و سرلوحه قرار دادن آن در تجارت و تعاملات اقتصادی، همراه با نتایج مثبت است؛ زیرا بر پایه محتوای این مثل، هر چیزی که به صورت نقد و در زمان حال به انسان داده شود، اگر چه اندک و ناچیز هم باشد، با ارزش تر از کالا یا مالی است که قرار است به مقدار بیش‌تر، اما در زمانی نامعلوم و براساس وعده و وعید، به او داده شود (نک: رحماندوست، ۱۳۹۰: ج ۲، ۶۶۷).

۲-۶-۳. هوشیاری در برابر تمجید صاحب مال از کالای خود

کَسَه دُو وَژ نِمُوشِی: تُورِش. // kas a dū wež nemūšē: twerš. // برگردان: کس به دوغ خود [ش] نمی‌گوید: تُرش. // بررسی: معمولاً در هنگام دادوستد، هر شخصی می‌کوشد تا از داشته خود در مقابل دیگری دفاع کند و اگر عیب یا نقصی هم در آن هست، سعی در کتمان کردنش دارد. نصیحت مثل این است که در چنین مواقعی نباید صرفاً به تعریف صاحب کالا اکتفا کرد.

۲-۷. مسایل تربیتی

۲-۷-۱. لزوم تعامل کودک با هم‌نوعان خود

آیل، اَگَر دِ آیل کِلِنگَه ماو. // āyī, a gard āyī kaleṇa māw. // برگردان: بچه، با بچه بزرگ می‌شود. // بررسی: در مفهوم این مثل لکی یکی از مباحث مهم تربیتی کودک، یعنی احتیاج به برقراری ارتباط با هم‌نوعان خود، نهفته است. یافته‌های روان‌شناسی تربیتی

نشان می‌دهد، هر کودک نیازمند تعامل و ارتباط با هم‌نوعان خود است؛ نیازی که ضروری و بدون جایگزین است. هم‌سالانی که با کودک ارتباط برقرار می‌کنند، تجربیات یادگیری را برای او تأمین می‌کنند که او به طریق دیگری قادر به کسب آن‌ها نیست؛ زیرا همسالان در سطح برابری با کودک ارتباط برقرار می‌کنند و برای ادامه یافتن گفت‌وگو، همکاری، و تعیین کردن هدف‌ها در بازی، تلاش می‌کنند. همچنین، هم‌سالان کودک با او روابط دوستی برقرار می‌کنند که روابطی خاص است و با دل‌بستگی و تمایلات مشترک مشخص می‌شوند. احتیاج کودک به پیوند و معاشرت با هم‌سالان خود، در اوایل و اواسط کودکی و نیز دوره‌های بعدی وجود دارد و در بهبود رشد هیجانی و اجتماعی او نقشی اساسی و انکارناپذیر دارد (نک: پرک، ۱۳۹۱: ج ۱، ۴۵۲-۴۵۴ و ۵۷۳-۵۷۶؛ همان، ۱۳۹۲: ج ۲، ۵۵-۵۶ و ۹۳-۹۷).

۲-۷-۲. لزوم محبت والدین به فرزندان

آیل آ ناز داو باوَه کَلِنَگَه ماو. // āyī a nāz dāw bāwa kalēṇa māw. // برگردان: بچه با ناز پدر و مادر بزرگ می‌شود. // بررسی: انسان افزون بر نیازهای فیزیولوژیکی همچون آب، غذا، اکسیژن و...، به نیازهای دیگری نیز محتاج است که محبت از مهم‌ترین آن‌هاست. با توجه به این که کودکان در شرایط سنی حساسی به‌سر می‌برند و هرگونه بی‌توجهی و عدم ارضای نیازهایشان، منجر به بروز اختلالات و نارسایی‌های جسمی و روانی در دوران بزرگسالی می‌گردد، نیاز محبت در آنان بیشتر از دیگر گروه‌های سنی احساس می‌شود و سهمی به‌سزا در رشد و سلامت روانی آنان دارد. مازلو معتقد است اگر نیاز محبت در دوران کودکی پاسخ داده شود و کودک از این بابت ارضا شود، در آینده از شاخصه‌های شخصیتی مثبتی چون عزت نفس و خودشکوفایی برخوردار خواهد بود (نک: فیست و جی. فیست، ۱۳۹۲: ۵۹۲-۵۹۴). روشن است که مثل لکی مفهوم تربیتی عمیقی دارد و مخاطب آن والدین و تشویق آنان به ابراز محبت و عاطفه به کودکان خود است.

۳-۷-۲. لزوم حساسیت افراد بزرگ‌تر بر رفتار خود

هیل هول اِ گا کَلِنَگَه. //hēl hwaī ẽ gā kalaŋa. // برگردان: شیار شخم کج از گاو بزرگ است. // بررسی: در هر مجموعه‌ای، به‌ویژه محیط خانواده، رفتار افراد بزرگ‌تر، مورد توجه و تقلید کوچک‌ترهاست و از این رو، آنان می‌بایست حساسیت بیش‌تری بر اعمال خود داشته باشند تا لغزش‌ها و خطاهایشان به دیگران سرایت نکند(نک: عسکری‌عالم، ۱۳۸۸: ۳۳۴).

۸-۲. فضیلت‌های اخلاقی

۱-۸-۲. خوش‌خُلقی

نَوِت جَو، خَوْلِکِت گَنِم. (اسدی گوهرگوش و قادری، ۱۳۹۲: ج ۱، ۳۴۸). //nonet jō, xwelket ganem // نانت جو [باشد]، خُلَقَت گندم. // بررسی: طبق مفهوم مثل، جاذبه‌ی خوش‌اخلاقی به قدری عمیق و اثرگذار است که اگر انسان از نظر مادی امکانات زیادی برای جلب محبت دیگران نداشته باشد، تنها با رفتار خوش و اخلاق نیکو می‌تواند کسان بسیاری را به گرد خود جمع نماید.

۲-۸-۲. تواضع

دَار بِرَه مَگَرِی سِرَه مَنِمِنِی. //dār bera magerē, sera manamenē. // برگردان: درخت ثمر می‌گیرد، سرش را خم می‌کند. // بررسی: تواضع خُلقی نیکوست که انسان را به اظهار کوچکی در مقابل دیگران، به نشانه‌ی احترام به آنان، سوق می‌دهد(صرفی‌پور، ۱۳۹۰: ۱۱۱) و بدیهی است نمود آن در رفتار افرادی که علم و دانش و یا ثروت بیشتری دارند، زینده‌تر و باارزش‌تر است(نک: عسکری‌عالم، ۱۳۸۸: ۳۴۵).

۳-۸-۲. صداقت

آر راس بوشین رَسْگارین، آر دورو بوشین گِرِفْتارین. // ar rās būšīn
 //rasgārīn, ar dwerū būšīn gereftārīn. [و] اگر دروغ بگویی گرفتاری. // بررسی: از جمله اخلاق حسنه صدق و راستی است که در
 معنی مطابقت سخن گفته شده با واقعیت می‌باشد (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ج ۳، ۱۳۴). این
 صفت ارجمند در میان ایرانیان از دیرباز مورد احترام و تأکید بوده است. در *اندرزنامه*
آذربید مارسپندان آمده که «راست گوی باش تا استوار بوی» (اندرز آذربید مارسپندان، ۱۳۳۸:
 ۵۲۲). در این مثل لکی، که نمونه‌ای از امثال متعدد لکی در موضوع صداقت و راستگویی
 است، به شکلی صریح و شفاف، راست گویی مایه نجات و رستگاری و دروغ گویی موجب
 گرفتاری معرفی شده است.

۲-۹. رذیلت‌های اخلاقی

۲-۹-۱. بخل

کوچک نیمه، دِنون وِژت بِشکینین (اسدی گوهرگوش و قادری، ۱۳۹۲: ج ۱،
 ۲۶۹). // kweček nemë, denon wežet beškenīn. // برگردان: سنگ نمی‌دهد، دندان
 خودت [را هم] بشکنی. // بررسی: خوی بد بخل که از پیامدهای دنیادوستی است، انسان را
 از بخشش به دیگران، از آنچه که در اختیار دارد، بازمی‌دارد و از او شخصیتی بخیل و
 بی‌توجه به مستمندان می‌سازد. پیامبر(ص) در قباحث این صفت اخلاقی می‌فرماید: «هیچ
 دردی بدتر از بخل نیست» (پاینده، ۱۳۸۲: ۳۵۸). گاهی شدت بخل به حدی می‌رسد که
 موجب می‌شود انسان در مورد خویش نیز خست بورزد و با وجود احتیاج به صرف مال در
 حق خود، از این کار دریغ نماید. در *اخلاق ناصری* دلایل و ریشه‌های بخل، هراس از فقر
 و احتیاج، تمایل به برتری یافتن بر دیگران در مال و ثروت، و شرارت نفس و ممانعت او از
 منفعت رساندن به دیگران دانسته شده است (نصیرالدین توسی، ۱۳۶۹: ۲۰۲). غزالی برای
 علاج بیماری بخل راه‌هایی چون تأمل در آخرت و ترس از عقوبت و عذاب دوزخ، هراس
 از بدنامی و منفور شدن در میان مردم، رغبت به اشتها به سخاوتمندی در نزد دیگران و...

پیشنهاد می‌دهد که کاربست هر کدام از آن‌ها، می‌تواند ریشه‌های بخل را در روان شخص بخیل بسوزاند(نک: غزالی، ۱۳۸۰: ج ۲، ۱۷۷-۱۸۱). این مثل لکی با لحنی مذمت‌وار و انتقادآمیز از شخص بخیلی یاد می‌کند که تحت هیچ شرایطی حاضر به بخشش، حتی از بی‌ارزش‌ترین چیزها، به دیگری نیست(نک: اسدی گوهرگوش و قادری، ۱۳۹۲: ج ۱، ۲۶۹).

۲-۹-۲. دروغ

دوروزن په گیل چاشته مکّه (همان، ۱۹۴). //dwerūzen yē geī čāšta makē. // برگردان: [شخص] دروغ گو یک بار چاشت می‌کند. // بررسی: خبر و سخنی که بر زبان انسان جاری می‌شود، اگر با واقعیت هماهنگی و همخوانی نداشته باشد، کذب و دروغ است(مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ج ۳، ۱۳۴). کذب و دروغ از آفات زبان تلقی می‌شود و علت اساسی آن عقده حقارت و خودکم‌بینی است(نک: غزالی، ۱۳۸۰: ج ۲، ۸۰؛ مروتی، ۱۳۸۱: ۸۵). در ایران باستان، مردم به اثرات نامطلوب فردی و اجتماعی دروغ واقف و همواره از آن بیمناک و گریزان بوده‌اند. به اعتقاد آنان «چون جمشید سخن دروغ بر زبان راند، فرّ و فروغ جلال او مانند مرغی از او پرواز نمود»(ایرانی، ۱۳۳۴: ۶۲). مثل لکی نیز در راستای آگاهی‌بخشی به مخاطب از تبعات و خسارات دروغ و اجتناب از آن آمده است. برابر مفهوم پندآموز آن، تأثیر و کارگشایی دروغ کوتاه و گاه اتفاقی است و شخص دروغ‌گو نمی‌تواند به‌صورت دائم و همیشگی منافع خود را با دروغ پیش ببرد(نک: اسدی گوهرگوش و قادری، ۱۳۹۲: ج ۱، ۱۹۴).

۲-۹-۳. حرص و آز

ریا پیری آیم هلگده نای. (همان، ۲۰۵). //rēāyrē āym halgdah nāy! // برگردان: روبه‌روی آدم حریص و آزمند نیایی. // بررسی: حب دنیوی شاخه‌های گوناگون دارد که حرص و آز از بدترین آن‌ها و محل آرامش خاطر انسان است. حرص هنگامی است که آدمی به گردآوری و اندوختن مادیات بیش از اندازه احتیاج و به نحوی

افراط گونه، اشتغال داشته باشد و در این کار، خود را دچار اضطراب و بی‌قراری و رنج و زحمت فراوان کند (نک: مکارم شیرازی، ۱۳۸۱: ج ۲، ۹۷؛ زمانی، ۱۳۹۳: ۷۳۰). پیامبر (ص) در نهی از حرص می‌فرماید: «بی‌نیازتر از همه مردم کسی است که در بند آز نباشد» (پاینده، ۱۳۸۲: ۲۲۷). معمولاً افراد حریص و آزمند، در اثر خلق سیئه حرص و آز، در میان مردم وجهه منفور و نکوهیده‌ای دارند و دیگران تمایلی به مؤانست و معاشرت با آنان ندارند.

۳. نتیجه‌گیری

دستاورد پژوهش نشان می‌دهد که درون‌مایه بیشتر مثل‌های لکی توأمان و درآمیخته با عنصر اخلاق، تعلیم و تربیت است و این مشخصه در مثل‌های لکی به‌قدری چشمگیر می‌باشد که باید آن را از عمده عوامل پیدایش، پذیرش و پایداری غالب مثل‌های قوم لک دانست. دامنه مفاهیم اخلاقی، تعلیمی و تربیتی که مردمان لک در پی القا و یاددهی آن‌ها با ابزار مثل بوده‌اند، وسیع و شامل حوزه‌های مختلفی از زندگی می‌باشد. این مفاهیم قابل تقسیم‌پذیری به حوزه‌های نه‌گانه «معاش»، «معاشرت»، «تدبیر و ساماندهی امور»، «ازدواج»، «اعتقادات الهی»، «تجارت و شراکت»، «مسایل تربیتی»، «فضیلت‌های اخلاقی» و «رذیلت‌های اخلاقی» است. در حوزه معاش مهم‌ترین تعالیم مثل‌های لکی، تلاش برای تحصیل روزی، قناعت و دوراندیشی، و حلال‌خواری است. آموزه‌های معاشرتی مثل‌های لکی مشتمل بر مسایلی ضروری همچون پرهیز از نرم‌خویی زیاد، پرهیز از ظاهربینی و پرهیز از رفت‌وآمد زیاد می‌شود. پرهیز از شتابزدگی در انجام امور، تمرین و ممارست برای موفقیت در کارها و اولویت‌بندی در انجام کارها، مجموعه تدابیر عاقلانه‌ای است که در محتوای مثل‌های لکی، برای سامان‌بخشی و انجام بهتر امور دیده می‌شود. مثل‌های لکی در زمینه ازدواج نیز نکات ارزشمندی در اختیار مخاطب قرار می‌دهد که اهمیت ازدواج، حفظ وقار و متانت پیش از ازدواج و هوشیاری در برابر تمجید خانواده دختر از فرزند خود، از شاخص‌ترین آن‌هاست. پاره‌ای از مفاهیم اخلاقی، تعلیمی و تربیتی مثل‌های لکی مربوط به اعتقادات الهی است و در آن‌ها باورمندی به برتری قدرت خداوند، مشیت الهی و

مجازات و بازخواست الهی مورد تأکید قرار گرفته است. مثل‌های لکی از حوزه تجارت و شراکت نیز فروگذار نبوده است و پندهای نفیسی نظیر انصاف در شراکت، ترجیح نقد بر نسیه در معامله و هوشیاری در برابر تمجید صاحب مال از کالای خود در ضمن آن‌ها یافت می‌شود. مسایل تربیتی بخش دیگری از آموزه‌های مثل‌های لکی است که از میان آن‌ها می‌توان به لزوم تعامل کودک با هم‌نوعان خود، لزوم محبت والدین به فرزندان و لزوم حساسیت افراد بزرگسال بر رفتار خود اشاره کرد. همچنین، فضیلت‌ها و رذیلت‌های اخلاقی، از پُرکاربردترین مفاهیم تعلیمی، اخلاقی و تربیتی در مثل‌های لکی می‌باشد و به همین جهت، در محتوای آن‌ها سفارش به صفات مقبول و نهی از صفات نامقبول گوناگونی همانند خوش‌خُلقی، تواضع، صداقت، بخل، دروغ، و حرص و آز، مشاهده می‌شود.

منابع

- اسدی گوهرگوش، عباس و سلطان‌علی قادری. (۱۳۹۲). *زبانزدها و کنایه‌های لکی*. ترجمه انگلیسی فتح‌الله قادری. جلد اول. چاپ اول. تهران: طهورا.
- اندرز آذربید مارسپندان. (۱۳۳۸). ترجمه فارسی ماهیار نوایی. *نشریه دانشکده ادبیات تبریز*. سال یازدهم. شماره ۵۲. صص ۵۰۱-۵۲۸.
- ایرانی، دینشاه. (۱۳۳۴). *اخلاق ایران باستان*. چاپ سوم. تهران: انجمن زرتشتیان ایرانی بمبئی.
- ایزدیناه، حمید. (۱۳۹۱). *مقدمه بر: فرهنگ لکی*. چاپ اول. تهران: اساطیر.
- برک، لورا. (۱۳۹۱). *روان‌شناسی رشد (از لقاح تا کودکی)*. ترجمه یحیی سیدمحمدی. جلد اول. چاپ بیست و یکم. تهران: ارسباران.
- برک، لورا. (۱۳۹۲). *روان‌شناسی رشد (از نوجوانی تا پایان زندگی)*. ترجمه یحیی سیدمحمدی. جلد دوم. چاپ بیست و سوم. تهران: ارسباران.
- پاینده، ابوالقاسم. (۱۳۸۲). *نهج الفصاحه*. چاپ چهارم. تهران: دنیای دانش.
- دبیرمقدم، محمد. (۱۳۹۲). *رده‌شناسی زبان‌های ایرانی*. جلد دوم. چاپ اول. تهران: سمت.

- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۶۳). **امثال و حکم**. جلد دوم. چاپ ششم. تهران: امیر کبیر.
- رحماندوست، مصطفی. (۱۳۹۰). **فوت کوزه‌گری: مثل‌های فارسی و داستان‌های آن**. جلد دوم. چاپ ششم. تهران: مدرسه.
- رضایی نورآبادی، علی عباس. (۱۳۹۸). **فرهنگ عامه لک**. چاپ اول. خرم‌آباد: شاپورخواست.
- زمانی، کریم. (۱۳۹۳). **میناگر عشق: شرح موضوعی مثنوی معنوی مولانا جلال‌الدین محمد بلخی**. چاپ دوازدهم. تهران: نی.
- شهسواری، فرامرز. (۱۳۹۴). **واج، تکواژ و واژه در زبان لکی**. چاپ اول. کرمانشاه: طاق بستان.
- صرفی‌پور، محمد تقی. (۱۳۹۰). **خوبی‌ها و بدی‌ها**. چاپ اول. قم: صرفی‌پور.
- عالی‌پور، کامین. (۱۳۸۴). **دستور زبان لکی، ضرب‌المثل‌ها و واژه‌نامه**. چاپ اول. خرم‌آباد: افلاک.
- عالی‌پور، کامین. (۱۳۹۴). «خاستگاه و ریشه‌یابی زبان‌های لکی و لری». در: **رسم‌الخط زبان زاگرس (لکی، لری لرستانی و لری بختیاری)**. به کوشش اسد فرهمند. صص ۲۳-۴۳. چاپ اول. قم: نسیم حیات.
- عسکری‌عالم، علی مردان. (۱۳۸۸). **ضرب‌المثل‌ها و تک‌بیت‌های سور و سوگ زبان لکی**. چاپ اول. خرم‌آباد: شاپورخواست.
- عنصرالمعالی، کیکاووس بن اسکندر. (۱۳۹۰). **قابوس‌نامه**. تصحیح غلامحسین یوسفی. چاپ هفدهم. تهران: علمی و فرهنگی.
- غزالی، امام محمد. (۱۳۸۰). **کیمیای سعادت**. به کوشش حسین خدیو جم. جلد دوم. چاپ نهم. تهران: علمی و فرهنگی.
- غلامی، بهادر. (۱۳۹۵). **فرهنگ باساک: ریشه‌شناسی واژگان زبان لکی**. جلد اول. چاپ اول. خرم‌آباد: پراکنده.
- فیست، جس و گریگوری جی. فیست. (۱۳۹۲). **نظریه‌های شخصیت**. ترجمه یحیی سیدمحمدی. چاپ نهم. تهران: روان.

- مروتی، سهراب. (۱۳۸۱). *تکامل انسان در آیینة اخلاق*. چاپ اول. ایلام: گویش.
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۸۱). *اخلاق در قرآن*. جلد دوم. چاپ دوم. قم: مدرسه الامام علی بن ابیطالب (ع).
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۸۶). *اخلاق در قرآن*. جلد سوم. قم: مدرسه الامام علی ابن ابیطالب (ع).
- نجف‌زاده قبادی، امیدعلی. (۱۳۹۱). *ادبیات عامه لکی*. چاپ اول. خرم‌آباد: شاپورخواست.
- نصیرالدین توسی. (۱۳۶۹). *اخلاق ناصری*. تصحیح مجتبی مینوی و علیرضا حیدری. چاپ چهارم. تهران: خوارزمی.

References

- Alipour, K. (2005). *Lakish Grammar, Proverbs, and Lexicons*. Khorram Abad: Aflak. (In Persian)
- Alipour, K. (2015). The Origin and Etymology of Lakish and Lorish. in: *The Calligraphy of Zagros Language (Lakish, Lorestani Lorish and Bakhtiari Lorish)*. By the effort of A. Farahmand. pp. 23- 43. Qom: Nasim-e-Hayat. (In Persian)
- Asadi-e-gohargoosh, A., & Qaderi, S.A. (2013). *Lakish Irony and Idioms (in Persian)*. Translated into English by F.A. Qaderi. Vol 1. Tehran: Tahoura. (In Persian)
- AsgariAlam, A.M. (2009). *The Proverbs and Sole-couplets of Lakish Feast and Mourning*. Kharram Abad: Shapourkhast. (In Persian)
- Azarbod Marpasandan Advice Book. (1959). Translated by M. Navabi. *Journal of the Faculty of Tabriz*. 11 (52). pp 501-528. (In Persian)
- Berk, L. (2012). *Development Through the Lifespan*. Translated by Y. Seyed Mohammadi. Vol 1. Tehran: Arassbaran. (In English)
- Berk, L. (2012). *Development Through the Lifespan*. Translated by Y. Seyed Mohammadi. Vol 2. Tehran: Arassbaran. (In English)
- Dabirmoqadam, M. (2013). *Iranian Language Typology*. Vol 2. Tehran: SAMT. (In Persian)
- Dehkhoda, A.A. (1984). *Proverbs and Sentences*. Vol 2. Tehran: Amir Kabir. (In Persian)

- Feist, J., & Gregory, J.F. (2013). *Theories of Personality*. Translated by Y. Seyed Mohammadi. Tehran: Ravan. (In English)
- Irani, D. (1955). *Ancient Iran Ethnics*. Tehran: The Bombay Iranian Zoroastrian Association. (In Persian)
- Izadpanah, H. (2012). *An Introduction to Lakish Culture*. Tehran: Asatir. (In Persian)
- Makarem-e-shirazi, N. (2002). *Ethnics in the Holy Quran*. Vol 2. Qom: The School of Ali-ibn-Abitaleb. (In Persian)
- Makarem-e-shirazi, N. (2007). *Ethnics in the Holy Quran*. Vol 3. Qom: The School of Ali-ibn-Abitaleb. (In Persian)
- Morovati, S. (2002). *Human Evolution in the Mirror of Ethnics*. Ilam: Gooyesh. (In Persian)
- Najafzadeh-e-Qobadi, A.A. (2012). *Public Lakish Literature*. Khorram Abad: Shapourkhast. (In Persian)
- Nasireddin-e Tousi. (1990). *Naseri Ethnics*. Edited by M. Minouei & A.R. Heydari. Tehran: Kharazmi. (In Persian)
- Onsorolmaali, K.B.A. (2011). *Qabousnameh*. Edited by G.M. Yousefi. Tehran: Elmi va Farhangi. (In Persian)
- Payandeh, A. (2003). *Nahjolfasaheh*. Tehran: Donyay-e-Danesh. (In Arabic)
- Qazali, A.M. (2001). *the Alchemy of Happiness*. By the effort of H. Khadivjam, Vol 2. Tehran: Elmi va Farhangi. (In Persian)
- Qolami, B. (2016). *Basak Dictionary: Etymology of Lakish Words*. Vol 1. Khorram Abad: Parakandeh. (In Persian)
- Rahmandoust, M. (2011). *Tricks of the trade: Persian proverbs and Anecdotes*. Vol 2. Tehran: Madreshe. (In Persian)
- Rezaei Nourabadi, A.A. (2019). *Popular Lakish Culture*. Khorram Abad: Shapourkhast. (In Persian)
- Sarfipour, M.T. (2011). *Good and Evils*. Qom: Sarfipour. (In Persian)
- Shahsavari, F. (2015). *Phonemes, Morphemes and Lexicons in Lakish*. Kermanshah: Taqbostan. (In Persian)

Zamani, K. (2014). *Minagar Eshgh: Thematic description of the Spiritual Masnavi of Maulana Jalaluddin Mohammad Balkhi*. Tehran: Ney. (In Persian)